

УДК 342.24: 342.5

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.2.6>**В. В. Масалітін**аспірант кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету

СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Дослідження присвячене розкриттю сутності правового статусу громадян України у рамках адміністративного права, що регулює їх взаємодію з державними органами. Громадяни виступають як активні учасники процесу реалізації адміністративних норм, займаючи особливий статус, що передбачає не лише права, але й обов'язки та відповідальність. Дослідження показує, як адміністративне право регулює процеси надання адміністративних послуг, захисту прав та інтересів громадян у взаємодії з державними структурами, включаючи органи виконавчої влади, внутрішні структури органів виконавчої влади, громадські організації, адміністрацію підприємств та установ, структури місцевого самоврядування, суди та органи прокуратури.

Стаття висвітлює важливі аспекти адміністративного права, зокрема адміністративну правосуб'єктність та адміністративну деліктоздатність громадян. Адміністративна правосуб'єктність означає здатність особи бути носієм прав і обов'язків в рамках адміністративного права, що включає право на захист своїх інтересів в адміністративному процесі, право на участь у вирішенні питань місцевого самоврядування, право подавати скарги на дії або бездіяльність адміністративних органів. Адміністративна деліктоздатність означає здатність особи нести відповідальність за порушення адміністративних норм.

Аналізуючи роль громадян у реалізації адміністративного права, стаття наголошує на необхідності забезпечення їх особливого статусу та відповідальності у цьому процесі, враховуючи динамічність адміністративного права, яке постійно оновлюється для адаптації до сучасних реалій та вимог суспільства. Автори акцентують увагу на тому, що громадяни як суб'єкти адміністративного права відіграють ключову роль у забезпеченні виконання цих норм, впливаючи на формування адміністративного законодавства через участь у громадських обговореннях, виборах та референдумах. Адміністративно-правовий статус громадян України є важливою складовою їх загального правового статусу, що визначає їх права та обов'язки у сфері адміністративних правовідносин з державними органами та іншими суб'єктами.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, громадяни України, Конституція України, правовий статус, адміністративна правосуб'єктність, адміністративна деліктоздатність, адміністративне право.

Постановка проблеми. Адміністративно-правовий статус громадян України є важливим об'єктом дослідження, оскільки він визначає основні права, обов'язки та обмеження, що регулюють взаємодію між громадянами і державним апаратом, статус включає в себе різні аспекти, від здійснення державних та громадських обов'язків до захисту основних прав і свобод особи. Хоча конституційні права і свободи громадян в Україні забезпечуються і гарантуються державою, втім, їх реалізація і захист часто зазнають перешкод на шляху до практичного втілення. Виникає потреба в глибокому дослідженні та аналізі ролі адміністративно-правового статусу в українському суспільстві, осо-

бливо з огляду на недавні соціально-політичні зміни. Незважаючи на формальні гарантії конституційних прав і свобод, втілення цих принципів в життя є складним процесом, що потребує координованих зусиль, ретельного планування та справедливого виконання законів. Практика свідчить, що нерідко виникають проблеми з реалізацією та захистом цих прав, починаючи від недосконалої законодавчої бази і закінчуючи проблемами з їх виконанням на місцях. Сучасна Україна проходить через значні соціально-політичні зміни, що ставлять під сумнів спроможність адміністративно-правового статусу впоратися з викликами сьогодення. Наприклад, проблеми, пов'язані з корупцією, полі-

тичною нестабільністю, економічними змінами та зовнішніми викликами, вимагають негайного та вдумливого реагування, що в свою чергу може вимагати перегляду адміністративно-правового статусу громадян.

Основне питання полягає в тому, наскільки адміністративно-правовий статус здатний адаптуватися до цих змін і які корективи потрібні для його вдосконалення. З одного боку, це стосується впровадження нових законодавчих та нормативних актів, які відповідають потребам сучасного суспільства. З іншого боку, це стосується ефективного виконання і дотримання цих правил на всіх рівнях державного управління. Оскільки адміністративно-правовий статус має важливе значення для управління державою і захисту прав громадян, необхідно провести глибокий аналіз його поточного стану, виявити недоліки та розробити рекомендації щодо його вдосконалення. Таке дослідження може стати ключем до розробки більш справедливої, прозорої та ефективної системи взаємодії між громадянами та державою. Відсутність системного дослідження і аналізу адміністративно-правового статусу громадян в Україні не дозволяє в повній мірі оцінити його роль і значення в сучасному українському суспільстві. Отже, цей аспект потребує подальшого теоретичного та емпіричного дослідження. Повне розуміння цього питання відкриє нові можливості для розвитку демократичного суспільства, забезпечення прав громадян та створення більш ефективного державного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вчені такі як Ю. С. Шемшученко, І. М. Пахомов, В. А. Патюлін, М. С. Строгович, О. М. Бандурка, В. М. Манохин, Г. І. Петров, Д. М. Бахрах, А. Т. Комзюк, О. Ф. Скакун, В. Б. Авер'янов, Р. А. Калюжний, Б. М. Лазарев, Л. В. Коваль, К. Г. Волинка, І. В. Бойко, М. М. Тищенко, Н. В. Хорощак, І. В. Гамалій та О. І. Наливайко активно досліджували це питання і зробили важливий внесок у його розвиток.

Незважаючи на значну кількість досліджень адміністративно-правового статусу громадян України, поза увагою науковців залишились деякі важливі аспекти цієї проблематики в контексті сучасних викликів. Зокрема, потребують подальшого вивчення питання реалізації та захисту прав громадян в умовах цифровізації публічного адміністрування, впровадження нових організаційно-правових форм взаємодії органів публічної адміністрації з громадянами (наприклад, електронних петицій, онлайн-кон-

сультацій тощо), адаптації адміністративно-правового регулювання до європейських стандартів. Крім того, динамічні зміни суспільно-політичної ситуації в Україні, пов'язані з процесами демократизації, децентралізації влади, впровадженням принципів належного урядування, зумовлюють необхідність переосмислення ролі та місця громадянина в системі адміністративно-правових відносин. Саме тому ми обрали тему адміністративно-правового статусу громадян України, щоб комплексно дослідити її з урахуванням сучасних трансформаційних процесів у сфері публічного адміністрування та виробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері.

Метою статті. є комплексне дослідження адміністративно-правового статусу громадян України, що включає аналіз сучасного регулювання, теоретичних концепцій та юридичної практики.

Виклад основного матеріалу. Адміністративно-правовий статус громадян України є фундаментальною правовою категорією, що визначає місце і роль особи в системі адміністративно-правових відносин. Він відображає взаємозв'язок держави та громадянина, розкриваючи зміст та обсяг прав, свобод і обов'язків особи у сфері публічного адміністрування. Основу адміністративно-правового статусу громадян України становить їх конституційно-правовий статус. Відповідно до ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Таким чином, адміністративно-правовий статус громадян України є своєрідним «продовженням» їх конституційно-правового статусу, конкретизуючи його в адміністративно-правовій площині.

Аналіз наукових праць вітчизняних вчених-адміністративістів [2; 3; 4; 5] дозволяє виокремити такі ключові ознаки адміністративно-правового статусу громадян України. По-перше, він є універсальним, тобто поширюється на всіх громадян України, незалежно від їх індивідуальних особливостей (віку, статі, раси, національності, соціального чи майнового стану тощо). По-друге, адміністративно-правовий статус громадян України має комплексний характер, адже включає в себе сукупність різномірідних елементів (права, свободи, обов'язки, гарантії, юридична відповідальність), які в своїй єдності визначають правове положення особи в адміністративно-правовій сфері. По-третє,

адміністративно-правовий статус громадян України вирізняється стабільністю, оскільки законодавчо закріплюється і не може бути довільно змінений чи скасований. Зміни можливі лише через внесення відповідних коректив до чинного законодавства у встановленому порядку.

Ще однією визначальною ознакою адміністративно-правового статусу громадян України є його загальність, що означає, що всі громадяни України, незалежно від будь-яких суб'єктивних факторів, мають рівні права та обов'язки у сфері адміністративно-правових відносин. Принцип рівності громадян перед законом є одним із фундаментальних принципів правої держави, закріпленим у ст. 24 Конституції України [1].

Крім того, адміністративно-правовий статус громадян України характеризується динамічністю. Незважаючи на свою стабільність, він може зазнавати певних змін під впливом об'єктивних суспільно-політичних, економічних та інших факторів. Так, з розвитком інформаційних технологій і впровадженням електронного урядування обсяг прав громадян у сфері адміністративно-правових відносин розширюється (наприклад, право на отримання адміністративних послуг в електронній формі).

Важливо відзначити, що адміністративно-правовий статус громадян України має не лише теоретичне, а й практичне значення. Від повноти та якості його законодавчого закріплення, реальності та гарантованості залежить ефективність функціонування всього механізму публічного адміністрування, забезпечення прав і свобод громадян у взаємовідносинах з органами публічної адміністрації. У структурі адміністративно-правового статусу громадян України традиційно виділяють такі елементи, як адміністративна правосуб'єктність, права, обов'язки, гарантії реалізації прав та обов'язків, а також юридична відповідальність [6].

Адміністративна правосуб'єктність громадянина України є передумовою набуття ним адміністративно-правового статусу. Вона включає в себе адміністративну правоздатність (здатність мати права та обов'язки у сфері публічного адміністрування) та адміністративну дієздатність (здатність своїми діями набувати та реалізовувати права, виконувати обов'язки). За загальним правилом, адміністративна правоздатність виникає з моменту народження фізичної особи і припиняється з її смертю. Винятки можуть бути передбачені законом. Адміністра-

тивна дієздатність, як правило, пов'язується з досягненням особою певного віку та станом її психічного здоров'я. Повна адміністративна дієздатність за загальним правилом настає з досягненням 18-річного віку [7].

Права громадян України у сфері адміністративно-правових відносин можна поділити на три великі групи: 1) права, пов'язані з участю в управлінні державними справами (право на державну службу, внесення пропозицій, одержання необхідної інформації та документів у встановленій формі, проведення зборів, мітингів, демонстрацій тощо); 2) права, пов'язані із задоволенням своїх матеріальних та духовних потреб (право на медичне обслуговування, освіту, користування досягненнями культури тощо); 3) права по захисту своїх прав і свобод (право на оскарження дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями (бездіяльністю) органів публічної адміністрації) [8, с. 81].

Основними обов'язками громадян України в адміністративно-правовій сфері є: дотримання Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади; сплата податків і зборів у порядку і розмірах, встановлених законом; збереження природного середовища, охорона пам'яток історії та культури; дотримання правил безпеки дорожнього руху; виконання вимог адміністративно-правових норм щодо здійснення певних видів діяльності тощо [9, с. 104].

Гарантії реалізації адміністративно-правового статусу громадян України — це закріплені в законодавстві умови, засоби та способи, які забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав, свобод та обов'язків особи у сфері адміністративно-правових відносин. Вони можуть бути поділені на загально-соціальні (економічні, політичні, соціальні, ідеологічні та духовні) та спеціально-юридичні (законодавче закріплення адміністративно-правового статусу громадян, встановлення юридичної відповідальності за порушення прав і свобод громадян, функціонування системи державних органів, які займаються охороною та захистом прав і свобод громадян тощо) [10, с. 83].

Юридична відповідальність як елемент адміністративно-правового статусу громадян України виступає своєрідним «негативним стимулом», покликаним забезпечити належне виконання громадянами своїх адміністратив-

но-правових обов'язків. Найбільш поширеним видом юридичної відповідальності у сфері адміністративно-правових відносин є адміністративна відповідальність, яка настає за вчинення адміністративних правопорушень. Підставою притягнення до адміністративної відповідальності є вчинення особою адміністративного проступку, тобто протиправної, винної (умисної або необережної) дії чи бездіяльності, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність (ст. 9 КУпАП) [5].

Варто зауважити, що адміністративно-правовий статус громадян України тісно пов'язаний з іншими галузевими правовими статусами особи (конституційно-правовим, цивільно-правовим, трудо-правовим тощо). Так, реалізація багатьох прав громадян, закріплених Конституцією України (право на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист тощо), відбувається саме через адміністративно-правові механізми. У свою чергу, адміністративно-правовий статус громадян України впливає на обсяг та реалізацію їх прав у інших сферах суспільних відносин.

Аналізуючи сучасний стан адміністративно-правового регулювання статусу громадян України, можна відзначити тенденцію до його розширення та посилення гарантій реалізації прав і свобод громадян у взаємовідносинах з органами публічної адміністрації, що зумовлено процесами демократизації суспільного життя, розбудови України як правової та соціальної держави, впровадження європейських стандартів належного урядування. Зокрема, в рамках реформи державного управління активно впроваджуються механізми участі громадян у формуванні та реалізації державної політики (громадські слухання, консультації з громадськістю, електронні петиції тощо), розширюється перелік адміністративних послуг, які надаються громадянам, спрощуються процедури їх отримання.

Водночас, попри позитивні зрушення, все ще існують певні проблеми у сфері реалізації адміністративно-правового статусу громадян України. Серед них можна виділити недостатню ефективність механізмів захисту прав і свобод громадян від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, наявність корупційних ризиків при наданні адміністративних послуг, недосконалість законодавчої бази в окремих сферах адміністративно-правових відносин тощо. Вирішення цих проблем потребує подальшого вдо-

сконалення чинного адміністративного законодавства, посилення контролю за діяльністю органів публічної адміністрації, підвищення правової культури та правосвідомості громадян.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що адміністративно-правовий статус громадян України є складною та багатоаспектною категорією, яка відображає юридично закріплене становище особи у сфері адміністративно-правових відносин. Він ґрунтується на конституційно-правовому статусі громадян України і покликаний забезпечити реалізацію та захист їх прав, свобод та законних інтересів у взаємовідносинах з органами публічної адміністрації. Ключовими ознаками адміністративно-правового статусу громадян України є його універсальність, комплексність, стабільність, загальність та динамічність.

Ефективна реалізація адміністративно-правового статусу громадян України є запорукою утвердження демократичної, соціальної та правової держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Тому подальше вдосконалення адміністративно-правового регулювання статусу громадян України, посилення гарантій реалізації їх прав та свобод у сфері публічного адміністрування має бути одним із пріоритетних напрямів державної правової політики.

Висновок. Адміністративно-правовий статус громадян України є однією з центральних категорій науки адміністративного права, яка відображає юридично закріплене становище особи у сфері адміністративно-правових відносин. Він ґрунтується на конституційно-правовому статусі громадян України і спрямований на забезпечення реалізації та захисту їх прав, свобод і законних інтересів у взаємовідносинах з органами публічної адміністрації.

Проведений аналіз дозволив виокремити такі ключові ознаки адміністративно-правового статусу громадян України, як універсальність, комплексність, стабільність, загальність та динамічність. Структура адміністративно-правового статусу громадян України охоплює адміністративну правосуб'єктність, права, обов'язки, гарантії реалізації прав та обов'язків, а також юридичну відповідальність. Аналіз сучасного стану адміністративно-правового регулювання статусу громадян України засвідчив тенденцію до його розширення та посилення гарантій реалізації прав і свобод громадян у взаємовідносинах з органами публічної адміністрації, що зумов-

лено процесами демократизації суспільного життя, розбудови України як правової та соціальної держави, впровадженню європейських стандартів належного урядування. Саме тому подальше вдосконалення адміністративно-правового регулювання статусу громадян України, посилення гарантій реалізації їх прав та свобод має бути одним із стратегічних напрямів державної правової політики. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень у цій сфері можуть бути: поглиблений аналіз окремих елементів адміністративно-правового статусу громадян України, зокрема, їх прав та обов'язків у різних сферах адміністративно-правових відносин; дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання статусу громадян та можливостей його імплементації в Україні; розробка конкретних пропозицій щодо вдосконалення чинного адміністративного законодавства у сфері закріплення та реалізації адміністративно-правового статусу громадян України.

Список використаної літератури:

1. Закон України Про громадянство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
2. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІПЛЮС, 2018. 446 с.
3. Загальне адміністративне право: підручник / [Гриценко І. С., Мельник Р. С., Пухятецька А. А. та інші]; за заг. ред. І. С. Гриценка. К.: Юрінком Інтер, 2017. 568 с.
4. Коломоець Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: [підруч.]. Т.О. Коломоець. К.: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
5. Курс адміністративного права України: підручник К.: Юрінком Інтер, 2018. 820 с.
6. Миколенко О. М. Функції адміністративно-деліктного права (теоретико-правовий аспект): дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2018. 484 с.
7. Пирожкова Ю. В. Теорія функцій адміністративного права: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 543 с.
8. Пухтецька А.А. Про зміст і спрямованість принципів адміністративного права. Адміністративне право і процес. 2014. № 3(9). С. 73-86.
9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-ге вид. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2011. 520 с.
10. Шапіро В. Адміністративно-правовий статус громадянина України як суб'єкта інформаційних правовідносин. Публічне право. 2012. № 4 (8). С. 77–83.

Masalitin V. V. The essence and characteristics of the administrative-legal status of Ukrainian citizens

The research is dedicated to revealing the essence of the legal status of Ukrainian citizens within the framework of administrative law, which regulates their interaction with state authorities. Citizens act as active participants in the implementation of administrative norms, occupying a special status that entails not only rights but also obligations and responsibilities. The research demonstrates how administrative law regulates the processes of providing administrative services and protecting the rights and interests of citizens in their interaction with state structures, including executive authorities, internal structures of executive authorities, public organizations, enterprise and institution administrations, local self-government structures, courts, and prosecutorial authorities.

The article highlights important aspects of administrative law, particularly the administrative legal capacity and administrative delict capacity of citizens. Administrative legal capacity means the ability of a person to hold rights and obligations within administrative law, including the right to protect their interests in the administrative process, the right to participate in local self-government decision-making, and the right to file complaints about actions or inactions of administrative bodies. Administrative delict capacity means the ability of a person to bear responsibility for violations of administrative norms.

By analyzing the role of citizens in the implementation of administrative law, the article emphasizes the need to ensure their special status and responsibility in this process, considering the dynamic nature of administrative law, which is constantly updated to adapt to current realities and societal demands. The authors highlight that citizens as subjects of administrative law play a key role in ensuring the implementation of these norms, influencing the formation of administrative legislation through participation in public discussions, elections, and referendums. The administrative legal status of Ukrainian citizens is an important component of their overall legal status, determining their rights and obligations in the sphere of administrative legal relations with state authorities and other subjects.

Key words: administrative-legal status, Ukrainian citizens, Constitution of Ukraine, legal status, administrative legal capacity, administrative delict capacity, administrative law.